

**НИКОЛА АВРЕЙСКИ. ВЕЛИКОБРИТАНИЯ И ЕВРОПА.
ОБЕДИНЕНОТО КРАЛСТВО И ЕВРОПЕЙСКАТА ИНТЕГРАЦИЯ.
ВЕЛИКО ТЪРНОВО: ФАБЕР 2016.**

Диана ИВАНОВА

**NICOLA AVREYSKI. GREAT BRITAIN AND EUROPE. THE UNITED KINGDOM
AND EUROPEAN INTEGRATION. VELIKO TARNOVO: FABER, 2016.**

Diana IVANOVA*

* Department of History, South-West University “Neofit Rilski”, Blagoevgrad, Bulgaria

Review history

Received: January 2, 2017
Received in revised form: April 5, 2017
Accepted: May 10, 2017
Available online: December, 2017

Keywords

Great Britain
U. K. foreign policy
European integration
Greate Britain way to Europe
Alienation of Britain from Europe
Brexit

През 2016 г., няколко месеца след като британците гласуваха за излизането на страната от Европейския съюз, на книжния пазар се появи монографията на проф. Никола Аврейски „Великобритания и Европа. Обединеното кралство и европейската интеграция“ на издателство „Фабер“. Появата на тази книга е изключително навременна и полезна за читателите днес, когато целият свят очаква дали Брекзитът официално ще стане факт. Въпреки че в нея не е включена информация за проведения през юни 2016 г. референдум, тя много професионално представя историята на взаимоотношенията между

Англия и Стария континент от Средновековието до наши дни и задава очакване за предстоящо отделяне на Великобритания от Европейския съюз (ЕС).

Изследването се състои от въвеждаща част, пет глави, заключение, списък на използваните източници и списък на съкращенията.

В увода, озаглавен „Закъснялото начало на приобщаването на Британия към Европа (Вместо въведение)“, се прави преглед на историческото развитие на Британските острови от заселването им от келтите между VIII и I в. пр. Хр., които заедно с оцелялото автохтонно население образуват нова етничес-

ка категория – брити, до края на Стогодишната война, когато Англия губи континенталните си владения (с изключение на областта Кале до 1558 г.) и се превръща в островна държава. Обръща се внимание на завладяването на острова от северногерманските племена от средата на V до началото на VII в. и формирането на англосаксите, които наричат родината си Англия, както и на норманското завоевание през XI в., оказало силно влияние върху английската култура. Периферното положение на Англия се изтъква като причина за закъснялото ѝ приобщаване към европейското географско и културно пространство.

Историческите корени на английско-европейското (не) разбираемостта са проследени в първа глава на монографията. Авторът разглежда факторите, които обуславят изолирането и самоизолирането на Англия от Средновековието до Първата световна война. Наред с естествените географски предпоставки – векове наред Ламаншът е възприеман от англичаните като „крепостен ров, защитаващ Острова от Европа“, авторът посочва и факта, че през Средновековието страната остава привързана към обичайното право, докато в континенталните държави римското право намира по-широко разпространение. Изключително важно за бъдещото развитие на отношенията между Острова и Европа е дистанцирането на Англия от „Континента“ след нейното поражение в Стогодишната война. Същността на новата европейска политика на Лондон изкрystalизира към среда-

та на XVI в. и представлява противопоставяне на най-силната и доминираща сила на континента. Според тезата на английския историк Уилям Камдън (1551–1623) самата Англия се вижда преди всичко в ролята на арбитър във вътрешноевропейските отношения.

Авторът разглежда в хронологическа последователност етапите на отчуждаването на Острова от Европа. Върху засилването на това отчуждаване оказват влияние формирането на модерната британска националност, започнало с основаването на Обединеното кралство Великобритания (Англия и Шотландия) през 1707 г. и ускорено с насилственото присъединяване на Ирландия, в резултат на което се създава Обединено кралство Великобритания и Ирландия през 1801 г. Никола Аврейски акцентира върху значението на външната колонизация (от 1583 г.) върху този процес, в резултат на която Англия овладява голяма част от света, включително и някои европейски територии – Гибралтар, Малта, Кипър. Това води до естествената ѝ геополитическа преориентация към морските владения.

В епохата на Просвещението огромната Британска империя получава „уникален имунитет от делата на континента“, според мнението на Норман Дейвис, поради което привържениците на европейското обединение на Острова са много малко. Тази евроскептична тенденция продължава и в следващото столетие, за което допринасят и фактори от политическо естество – организираната от Наполеон континентална блокада на

Великобритания (1806–1814), както и изолирането на страната от създадения на Виенския конгрес по инициатива на руския император „Свещен съюз на християнските монарси“.

В средата на XIX в. се налага сентенцията на премиера лорд Хенри Палмерстън, че Великобритания няма приятели, а само интереси, въз основа на която страната не се колебае да сключва съюзи с бивши свои неприятели. По това време особено значение придобива и британската политика на „блестяща изолация“ (до сключването на Антантата с Франция през 1904 г.), която се основава на идеята, че островното положение на страната, огромните колониални владения, най-силният морски флот в света, промишленото и финансовото ѝ превъзходство осигуряват на Лондон свобода на действие на международната арена.

Въпреки че през междувоенния период Обединено кралство Великобритания и Северна Ирландия се ангажира с ръководството на Обществото на народите, страната остава встрани от получените разпространение идеи за политическо обединение на Европа, най-популярната от които е паневропейската концепция на австрийския граф Рихард Кудендорф-Калерги.

Авторът разглежда опитите на У. Чърчил по време на Втората световна война да наложи страната си като водещ външнополитически фактор в следвоенната организация на Стария континент и добре изяснява причините, които не позволяват това да се случи. Изтоще-

ната от войната империя губи мястото си на първостепенна велика сила, свидетелство за което е нейният отказ от дадената ѝ в Ялта сфера на влияние, довел до обявяването на доктрината „Труман“ на 12 март 1947 г.

Втората глава на монографията е озаглавена „Обединеното кралство и създаването на първите европейски общности“. В нея изследователят изяснява причините, поради които Великобритания не се включва в Европейската общност за въглища и стомана (ЕОВС) и не подписва Римските договори през 1957 г. Управляващият елит на страната я възприема като глобална сила, която в политическо отношение трябва да поддържа „специалните отношения“ със САЩ, в икономическо – със страните от Британската общност, а укрепването на НАТО се възприема като единствено надеждно средство за защита по време на Студената война.

В противовес на ограничения национален суверенитет, заложен при изграждането на Европейската общност, през 1960 г. Великобритания инициира създаването на Европейската асоциация за свободна търговия (ЕАСТ), в която се включват още Австрия, Норвегия, Дания, Португалия, Швейцария и Швеция (наречени са „Голямата Европа“ като контрапункт на „Малката Европа – шестте държави, подписали Римските договори). Въпреки първоначалните добри постижения на новата организация, постепенно Великобритания осъзнава, че географската компактност на държавите, по-големият им пазар и интеграционният прин-

цип на функциониране на Общността ѝ осигуряват предимство в съперничеството между двата икономически блока на западноевропейските държави.

В третата част на изследването – „Пред прага на европейските общности“, авторът резглежда двата неуспешни опита за присъединяване на Обединеното кралство към Европейската икономическа общност. Той добре изяснява причините, наложили промяна във външнополитическата концепция на страната особено след проваления ѝ опит да контролира Суецката криза. От една страна това е разпадането на колониалната империя, а от друга – успешно развиващата се европейска интеграция, която крие риска от изолирането на Великобритания от континенталния пазар.

Първото заявление за присъединяването на Великобритания към Европейската икономическа общност (ЕИО) с настояване за преразглеждане на договорната ѝ основа е подадено от правителството на консерватора Харолд Макмилън на 31 юли 1961 г., броени дни след решението на Шестте от Бад-Годесберг за изграждането на Европейски политически съюз като структура, различна от създадените по силата на Римските договори общности. Лондон прави този „неприятен избор“, както го определя самият Макмилън, въпреки осъзнатия удар върху неговото влияние в Британската общност и върху ЕАСТ. Не случайно две от държавите от „Голямата Европа“ – Дания и Норвегия, последват примера на своя лидер и също подават молби за членство в ЕИО. Швеция и

Швейцария, от своя страна, декларират, че тяхното присъединяване към Общия пазар зависи от приемането на Великобритания и през октомври 1961 г. заедно с Австрия решават да подадат молби за получаване на статут на асоциирани членове. Готовност за включване в ЕИО обявяват и държави, които са извън двете конкурентни западноевропейски икономически организации като Ирландия (1961 г.) и Лихтенщайн (1962 г.).

Макар че среща одобрението на САЩ, преориентацията на „Голямата Европа“ към „Малката Европа“ се натъква на съпротивата на Шарл дьо Гол, който безкомпромисно отстоява конфедерални възгледи в противовес на последователните федералистски убеждения на останалите пет държави от „Малка Европа“.

Резерви към присъединяването на Великобритания изразява и канцлерът на ФРГ Конрад Аденауер, според когото, нейният евентуален прием в ЕИО може да замени френскозападногерманката „ос“ в европейската интеграция с френско-британска. Докато Бон се стреми по-деликатно да изрази своите опасения от присъединяването на Лондон към Общността, то в Париж действат директно и Дьо Гол сравнява евентуалното приемане на Обединеното кралство с ролята на троянски кон в полза на САЩ. „Ветото“ на френския президент проваля първия опит на Великобритания да стане член на ЕИО.

Вторият неуспех, този път на лейбъристкото правителство на Харолд Уилсън, подало молба за членство на 11 май 1967 г., също е

свързан с отрицателната позиция на Франция. Авторът прави извода, че едва след новия провал Лондон осъзнава ограничените си възможности на международната политическа сцена.

Напълно логично четвъртата глава е посветена на включването на Великобритания в европейската интеграция, станало възможно след оттеглянето от власт на Шарл дьо Гол през април 1969 г. Промеената позиция на Франция относно присъединяването на Обединеното кралство позволява на 1 януари 1973 г. да се осъществи първото разширяване на ЕИО с включването на Великобритания, Дания и Ирландия.

Авторът много добре формулира сериозните последици за европейската интеграция от т.нар. Северно разширяване на Общността, една от които е откритото признание за по-голямата ефективност на ЕИО в сравнение с ЕАСТ. Наред с предимствата обаче той посочва и немалкото проблеми, които създава включването на Великобритания в европейските общности. Нейната неизживяна „алергия към Европа“, съчетана с неблагоприятното стечение на обстоятелствата непосредствено след нейното приемане – първата петролна криза (1973–1974), превръщат страната в „опърничавия“ член на Обединена Европа, което важи в особена степен за периода на управление на Маргарет Тачър (1979–1990). Евроскептицизмът сред британците дори дава основание на Лейбъристка партия да участва на изборите през 1983 г. с искането страната да излезе от

Общността. Макар политиката на Желязната лейди спрямо европейската интеграция да претърпява неуспех, признат впоследствие и от самата нея, тя се противопоставя на редица инициативи на ЕИО, включително и на присъединяването на бившите съветски сателити след 1989 г. Приемниците на Тачър също продължават резервираната политика на Лондон към Обединена Европа – страната не се включва в Еврозоната, а поради силните антиевропейски обществени настроения лейбъристият премиер Гордън Браун не участва на тържественото подписване на Лисабонския договор (13 декември 2007 г.).

В последната част Никола Аврейски определя Великобритания като най-голямото вътрешно предизвикателство пред Обединена Европа. Като се позовава на изследване на оксфордския професор Тимъти-Гартън Аш, той посочва причините за драматизма на следвоенната британска външна политика. Това е нейното лутане между четири стратегии – 1) основаният на убеждението за „уникалността“ на британците стремеж да се възстанови независимостта ѝ както от САЩ, така и от Европейския съюз; 2) отстояването от Тачър политика да се заложи на Америка, тъй като проблемите идват от Европа, а решенията – от Америка; 3) споделяната от лявата преса (главно „Гардиън“ и „Обзървър“) идея да се избере Европа, с която общото е много повече, околкото с Америка; 4) да се извлече максимална полза от мостовото положение между Европа и САЩ, привърженици на което

са премиерите Харълд Макмилън и Тони Блеър.

Като нарича Великобритания „прът в колелото“ на европейската интеграция, авторът посочва редица примери за случаи, в които Лондон възпрепятства различни европейски инициативи – опитът Европа да поеме в свои ръце отговорността за сигурността на континента след падането на Берлинската стена, обединението на Германия и разпадането на СССР; сама да разреши балканските проблеми след разпадането на Югославия, както и на Косовския проблем и др. Според Аврейски негативно влияние върху европейската интеграция оказва приносът на Лондон в пропадането на опита на ЕС за приемане на конституция за Европа, тъй като не полага достатъчно усилия в ролята си на ротационен председател; упоритото настояване за приемането на Турция в ЕС; искането за въвеждане на ограничения на свободното движение на хора за всички следващи членки на ЕС (края на 2013 г.); отказът да се включи в най-важните мерки на ЕС за преодоляване на привнесената от САЩ финансова и икономическа криза и т.н.

Като прави подробен преглед на действията на британските управляващи през последния четвърт век, авторът стига до извода, че „бракът по сметка“ на Обединеното кралство с Обединена Европа е невъзможен. В контекста на неговите разсъждения не случайно заключението е озаглавено „По дяволите Европа!“. Без да дава категоричен отговор на въпроса дали Великобритания ще напусне ЕС, Никола Ав-

рейски очертава настроената на Острова, както и негативите от евентуално излизане на страната от ЕС. Той споделя и мнението, че САЩ не биха допуснали това да се случи, тъй като те са силно заинтересувани от оставането на Великобритания в Обединена Европа като най-верен техен съюзник.

След като детайлно разглежда перспективите от евентуалното напускане на Великобритания както за самата държава, така и за Общността, авторът изказва мнението, че подобно развитие е малко вероятно, тъй като характерните за британците прагматизъм, здрав политически разум и ловка дипломация ще им подсказват, че основният губещ от евентуално излизане от ЕС ще бъде самата Великобритания. Развитието на отношенията между Острова и континента в исторически план, представени много професионално в изследването, обаче показват, че подобен изход не е невъзможен, в подкрепа на което са и резултатите от референдума през юни 2016.

С оглед обективността на изследването може да се направят и някои критични бележки, относно абсолютизирането на английския евроизолационизъм най-вече през XIX в. Авторът споменава участието на Обединеното кралство в работата на Виенския конгрес (1814–1815) и липсата на подкрепа от британския политически елит за опита на външния министър Робърт Касълрей да въвлече страната в постоянен ангажимент към Европа. Не се взема предвид обаче фактът, че именно през ноември 1815 г. в резултат на споразумение меж-

ду Великобритания, от една страна, и трите държави от Свещения съюз – Русия, Австрия и Прусия, от друга, стратегически важните Йонийски острови стават британски протекторат (до 1864 г.).

През XIX в. Лондон се намесва още няколко пъти в делата на континента главно, за да не бъде нарушен установеният във Виена принцип за баланс на силите, като във всички случаи извлича ползи за себе си. Именно Великобритания признава независимостта на Гърция (3 януари 1830 г.), която няколко месеца по-рано получава автономия след руско-турската война от 1828–1829 г., и по този начин увеличава своето влияние в Източното Средиземноморие. При решаването на въпроса с белгийската независимост през 1830 г. Обединеното кралство застава на страната на Франция (при условие, че не анексира Белгия) и подкрепя създаването на независима Белгия, като на престола е поставен вдовецът на английската принцеса принц Леополд I. Не бива да се пропуска и подкрепата на Великобритания оказана на Османската империя в Кримската война (1853–1856), в резултат на което е нанесен серио-

зен удар върху позициите на Русия по Източния въпрос.

Отново срещу засилването на руското влияние в балканските владения на Османската империя е позицията на Лондон по време на Цариградската посланическа конференция след потушаването на Априлското въстание през 1876 г., както и на Берлинския конгрес през 1878 г., а благодарение на антируската политика на Обединеното кралство Съединението на България получава международно признание.

Тези примери не отричат основния принцип на британската външна политика през XIX в., но показват, че изолационизмът е принципен, а не абсолютен. Разбира се, отправените критични бележки не намаляват стойността на представеното изследване, което запълва една празнота в научната ни литература, като предлага цялостен анализ на британската политика към евроинтеграционния проект, а очакването на окончателното решение на Великобритания относно нейната евроинтеграция потвърждава неговата изключителна политическа актуалност.